

ПОГЛЯД НА ТЕРМІН КРИЗЬ ПРИЗМУ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОГО ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДІВ

© Житін Я. В., 2009

У статті розглянуто, синтезовано й розвинено сучасні наукові погляди на сутність і природу терміна. За допомогою функціонального* підходу з'ясовано головні смислові особливості термінологічних одиниць й установлено підстави для розрізнення термінів та нетермінів.

The modern scientific views of the essence and of the nature of a term are considered, synthesized and developed. The main semantic features of terminology units are found out and the grounds for distinguishing between terms and non-terms are established by the use of the functional approach.

Проникнення спеціальних знань та наукомістких технологій у побут людини, з одного боку, безсумнівно, сприяє подальшому поглибленню наукового пізнання навколишнього світу, а отже, й розвитку концептуального та вербального апаратів як засобів опрацювання й перетворення дійсності, а з іншого – вимагає чіткіше відповісти на питання про сутність термінології та її статус на тлі системи мови та системи (наукових) понять. А проте мусимо констатувати, що відповідь на питання «що таке термін?» не тільки не має чіткості, а й кардинально змінюється від однієї до іншої наукової школи (пор. думки Д. Лотте та його учня Л. Капанадзе й, на противагу їм, уявлення В. Лейчика та С. Шелова). Це зумовлює потребу звернутися до аналізу теоретико-поняттєвих парадигм, пов'язаних із розумінням поняття «термін». Тимчасова, хоча й тривала, неузгодженість поглядів на природу термінологічності сусідить із нещодавно посталою невизначеністю: що вважати фаховою мовою, а що – її побутовим, найвним застосуванням, – яка, до речі, виникла саме через «проникнення спеціальних знань та наукомістких технологій у побут». Те, що сучасна наукова мова, тим більше така молода, як-от українська, всякчасно змінюючись, рухається врізнобіч (*від* загальноновживаної мови – з подальшою кристалізацією власне термінологічних рис – та *до* неї – з відповідними наслідками, серед яких – розвиток неоднозначності, набуття емоційності або й детермінологізація), зумовлює потребу адекватно і вчасно реагувати на ці зміни та рух, зумовлює *актуальність* нашого дослідження та визначає його *мету* – встановити сутнісні характеристики терміна на тлі його порівняння з неспеціальною лексикою природної мови. А щоб досягнути цієї мети, треба виконати такі дослідницькі *завдання*: 1) розглянути й зіставити головні сучасні концепції терміна, встановити їхню евристичну цінність для адекватного пояснення термінологічності; 2) виявити джерела відмінності між термінами та нетермінами; 3) співвіднести термін зі словом, термінологію – з літературною й загальноновживаною мовами.

Об'єктом нашого дослідження є термінологічна лексика сучасної української мови, *предметом* – сутнісні функціональні й значеннєві властивості термінів.

Дослідники вирізняють два напрямки лінгвістичного визначення терміна: *перший* продовжує термінознавчу традицію, започатковану Д. Лотте (див., наприклад, [1]), який розмежовував і, що важливіше, протиставляв слово та термін на підставі їхньої природної семантичної неподібності (мовляв, терміну невластива багатозначність, неточність, немотивованість тощо), *другий*, осмислюючи сутність терміна, розвиває думки іншого класика мовознавства, Г. Винокура, про те, що терміни – це не особливі слова, а слова в особливій функції [2]). Оцей, другий напрямок

* функційного – *ред.*

підтримують, щоправда, різною мірою, майже всі сучасні авторитетні українські (А. Д'яков, Т. Кияк і З. Куделько) й російські термінознавці (Л. Ткачова, Б. Головін і В. Лейчик), вважаючи протилежний підхід «відхиленим сучасною наукою» [3, с. 28]. Справді, якщо не брати до уваги досягнення представників нормалізаторської традиції в термінознавстві (школа Д. Лотте) – щодо унормування, стандартизації термінів, мовного планування й складання термінологічних словників, то доведеться визнати, що цей підхід негативно позначився на трактуванні властивостей терміна. Маємо на увазі факт невизнання неоднозначності (полісемії, омонімії), широкозначності, значеннєвих дублетів у лексиці спеціального вжитку тощо.

Українські лінгвісти, вважають, що «терміни – це не особливі слова, а лише слова в особливій функції» [4, с. 15], проте висувають до них (термінів) вимоги, заперечувані самою мовною практикою (приміром, однозначність, дефінітивність, точність, відсутність синонімії), й таким чином змішують динамічне й статичне (в іншій термінології – функціональне й субстанціональне*) розуміння термінологічності. Замість виводити визначальні особливості терміна з мети, місця й умов його застосування, автори «Основ термінотворення», проти всіх сподівань та методологічних принципів (наприклад, принципу неупередженого розгляду об'єкту дослідження), *приписують* йому ознаки, покладаючись на власне розуміння доцільності, а не враховуючи тенденції розвитку дійсності та потреби наукової практики.

Надто категоричною нам видається й думка росіян, авторів посібника «Лингвистические основы учения о терминах» Б. Головіна та Р. Кобрини, які стверджують, що, на відміну від значення слова-нетерміна, «значення слова-терміна може підійматися на вищі щаблі абстрагування від дійсності і навіть поривати з нею» (ми маємо доказ проти цієї думки – функціонування** загальноживаних, зокрема просторічних, повнозначних слів із широким значенням – еврисемантів: *річ, діло; фішка, шняга*). Не переконує нас і теза про те, що нетерміни опираються виникненню в них індивідуальних значень – звичайно, на протигагу словам-термінам. По-перше, сама мовна практика засвідчує, що час від першого, okazіонального***, вживання до усталення й входження в узус що далі, то більше скорочується (пор. *карусель* у значенні «незаконне кількарарозове використання виборчого права /голосування по колу/», *парасолька* – «особа чи група осіб, що захищає кого-небудь від конкурентної боротьби чи кримінальної відповідальності»). По-друге, лексикографічна фіксація нового значення терміна відбувається *тільки* після доведення несуперечливості теорії, в межах якої вжито термін з індивідуальним значенням (а це відбувається чи не довше, ніж узуалізація нетермінологічного значення). Ще одне твердження – «значення слова-нетерміна співвіднесене з непрофесійними потребами людського спілкування і тому сприймається поза професійним відношенням до дійсності» [5, с. 43] – можемо теж заперечити: професіоналізми та номени як мовні засоби п р о ф е с і й н о г о спілкування не є термінами.

Отож, усвідомлюючи, що будь-яка (наукова) теорія істинна лише частково (з огляду на невичерпність самої реальності та її окремих фрагментів), а її застосовність обмежена відповідними об'єктами, ми волиємо однаково критично й уважно поставитись до обох, субстанціонального й функціонального, підходів до розгляду терміна.

Зі сказаного вище випливає, що сутність терміна виразно виявляється – і тут прихильники протилежних поглядів одноставні – на тлі його порівняння зі словом звичайної, ненаукової, мови. Зважаючи на те, що слово – це двостороння одиниця мови (складена з планів вираження та змісту), ми послідовно зіставимо сторони слова та терміна (без сумніву, термін має ті ж таки дві сторони, інакше він не міг би брати участі в актах комунікації) щодо подібності/відмінності, а найперше – визначимо функції обох категорій. По-перше, функція – це те, що *свідомо* надається певному суто людському об'єктові (наприклад, паперовим грошам як посереднику в товарному обміні, каменю як частині бруківки, слову чи терміну як матеріальним носіям певних ідей та уявлень), а отже, може бути визначене умоглядно. А коли так, то, по-друге, немає потреби (принаймні за першого

---

* субстаційне – *ред.*

** функціонування – *ред.*

*** okazійного – *ред.*

наближення) розкласти носій функції на компоненти – його можна сприйняти *цілісно*, без розрізнення ознак, релевантних та іррелевантних для виконання цієї функції (камінь є частиною бруківки незалежно від кількості й співвідношення в ньому хімічних елементів, за умови що вони не впливають на його здатність бути цією частиною – з огляду на це видаються важливішими його розмір та форма). Отже, за загальним визнанням термінознавців, покликання терміна – обслуговувати сферу фахового спілкування (наука, виробництво й управління): потрапляючи в неспеціальний контекст, він утрачає характерні ознаки, бо, як ми далі намагаємося довести, змінює функцію. Покликання слова – забезпечувати побутову комунікацію, бути засобом сугестії та виразником не тільки думок, але й ставлення мовця до предмету розмови.

Якби ми гостро протиставляли субстанціональний та функціональний підходи до розгляду термінологічності, то таке розуміння відмінності між словами та термінами мало би бути запереченням першого підходу, бо він, як свідчить його назва, виводить визначальні особливості терміна з субстанції самого терміна без уваги на соціальну природу та відносну самостійність будь-якого засобу комунікації, а отже, й без огляду на *джерело* відмінності між різними засобами – ту значущість, або функцію, яку їм надає людина. Але, на нашу думку, важливо з'ясувати, чи не є «особлива функція» предмета (приміром, терміна) підставою для того, щоб вважати особливою і її, функції, одиницю-носій. Гадаємо, що відповідь на це питання залежить від прийнятих філософських підстав: бо дехто, трактуючи вияв як сутність предмета, може легковажити його субстанційні властивості, а хтось, навпаки – абсолютизувати вагу субстанції на шкоду динамічному розумінню предмета.

Повторімо: потрапляючи в неспеціальний контекст, термін утрачає свої характерні ознаки, детермінологізується. Наслідки цього процесу врівноважуються протилежним – перетворенням загальноновживаних одиниць на терміни, названим термінологізацією. Саме на перетині цих процесів, за порадою відомого російського термінознавця В. Лейчика, треба шукати визначальні особливості субстанції (!) терміна. З огляду на конвенційність мовного знака (який ми розуміємо, слідом за В. Солнцевим [6], як формальну частину слова, план вираження (на протизвагу планові змісту), а не як слово в цілому), однаково властиву одиницям загальної та спеціальної мов, та зважаючи на численні приклади невідповідності термінів нормалізаторським вимогам до ф о р м и таких номінацій, маємо сказати, що терміни та нетерміни часто різняться тільки з м і с т о в о (як відомо, формально вони можуть збігатись). Отже, визначити відмінність між цими двома категоріями можна, зіставивши семантику, по-перше, загальноновживаних одиниць та посталих на їхній базі термінів і, по-друге, термінів і детермінологізованих одиниць.

Якщо, слідом за функціоналістами, вважати, що семантика лексичних одиниць підлегла сфері їх уживання, себто є функцією від мети вислову, то стає видно, що зміна функції позначається на змістовій субстанції слова, а отже, у термінів і нетермінів відмінність не ідеальна, а цілком матеріальна, що дає підстави для їх розрізнення (пор. загальноновживане й термінологічне значення одиниць *батарея, матерія, машина, рух, сіль*): звичайне слово номінує побутове поняття, термін – концепт (спеціальне поняття). Незгодні з думкою, що, «функціонуючи в творах красного письменства чи в умовах побутового спілкування, термін виражає побутове поняття, або загальне уявлення» [7, с. 40]), ми, слідом за Б. Городецьким та В. Раскіним, вважаємо, що «окремо взятий термін сам по собі є фікція. Він існує лише в системі термінів [підкреслення авторів – Я.Ж.], тобто поряд з іншими термінами, з якими він пов'язаний певними відношеннями» [8, с. 135], а отже, у ненауковому контексті він перестає бути терміном.

Погляньмо на проблему (де)термінологізації крізь призму теорії лексико-семантичного варіювання, яка за багато років уживання стала традиційним засобом аналізу багатозначності й змінення значення: для констатації семантичної похідності значень і проголошення їх лексико-семантичними варіантами однієї лексеми, за логікою розробника цієї теорії А. Смирницького, досить засвідчити бодай один інтегральний семантичний компонент (спільну сему) у первинному (вихідному) та вторинному (похідному) значеннях за наявності спільного для них плану вираження. На цій підставі в одній словниковій статті заведено об'єднувати не тільки такі семантично

споріднені (мотивовані) значення, як-от, наприклад, «Спосіб існування матерії, який полягає в безперервній зміні всього суцього і виявляється в безпосередній єдності перервності й неперервності простору і часу», «Процес розвитку, внаслідок якого відбувається зміна якості предмета, явища і т.ін., перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» та «Зміна положення чого-, кого-небудь унаслідок обертання, коливання, переміщення і т.ін.» (*рух*) (тут і далі, цитуючи тлумачення слів за виданням: Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь; Перун, 2001. – 1426 с., окремо зазначаємо це в скісних дужках: /ВТССУМ/), але й очевидно неспоріднені за змістом на кшталт «Хімічна сполука, речовина, у якій Гідроген кислоти повністю або частково заміщений металом» та «Те, що становить сутність, зміст чого-небудь», «Те, що надає гостроти словам, висловлюванням; дотепність» (*сіть*) /ВТССУМ/. Ці приклади засвідчують непослідовність у встановленні лексико-семантичних варіацій, яка є наслідком суперечливості розглядуваної теорії: щоб визнати наведені значення плану вираження *сіть* лексико-семантичними варіантами (ЛСВ), треба знайти в них бодай один спільний значеннєвий компонент, або інтегральну сему. А в такому разі термінологічність можна було б кваліфікувати як функцію слова: за цими уявленнями, то термінологічні, то нетермінологічні ЛСВ однієї лексеми по чергово актуалізуються в разі такої потреби, об'єднані навколо свого семантичного інваріанта. Проте в таких і подібних випадках (наприклад, *свиня* – «Парнокопитний ссавець родини свинячих, свійський вид якого розводять для одержання м'яса, сала, щетини, шкіри; самка кнура» та «*перен., лайл.* Неохайна людина.// Непорядна, нечемна, невдячна людина» /ВТССУМ/) смисловий інваріант неможливо встановити – не так через недосконалість лексикографічного опису полісемії, як через об'єктивну розрізненість значень: «вбачати варіювання певної семантичної домінанти не можна, тому що це суперечить звичайним семантичним зв'язкам у внутрішньослівній парадигматиці – часто сильно розрізнені значення втрачають зв'язок із семантичним стрижнем <...>. То де ж тут варіантність?» [9, с. 16].

Уважаючи слово зафіксованою у двоплановій мовній одиниці з н а к о в о ю с и т у а ц і є ю , тобто знаком укупі зі значенням (таке розуміння, по-перше, доводить знаковість мови і, по-друге, дозволяє визнати саме с л о в о головною її одиницею), ми висновуємо, що скільки таких ситуацій, стільки і слів: отже, *свиня* як назва свійської тварини та *свиня* як лайлива назва неохайної або негідної людини – це два різні слова (омоніми), дарма що пов'язані формально й етимологічно (етимологічний критерій у синхронії не діє), – річ у тому, що номема «свиня» в першому й у другому випадках є учасником двох різних знакових ситуацій (через те, власне, різняться й словотвірні моделі цих двох одиниць у російській мові – *свиной* /від *свинья*¹/ і *свинский* /від *свинья*²/). Очевидно, те саме мав на думці й О. Потебня, пишучи: «Слово є для нас сукупністю зрозумілих звуків, що складаються в ціле, й одного значення, а не багатьох. Де два значення, там два слова, а не одне», «Новий зміст слова є новим словом» [10, с. 246–247], мовляв, слово з розгалуженою семантичною структурою – це лексикографічний конструкт, що спрощує фіксацію й опис словесних тлумачень. Отже, на нашу думку, деякі похідні значення, а саме метафоричні (чи тільки вони, ми пропонуємо встановити фахівцям-семасіологам, а самі плануємо з'ясувати в подальших дослідженнях), поєднуються в одній семантичній структурі слова з вихідними значеннями *постфактум* – з огляду на спільність деяких сем, що підтверджують й інші лінгвісти: «Різні значення “одного і того ж слова» не варіюють одне з одним, а акумулюються у слові (розбивка автора – Я.Ж.), будучи віддзеркаленням різних класів предметів. Акумуляція їх в одному слові відбувається доти, доки значення генетично виразно пов'язані <...>» [11, с. 235]. Гадаємо, що справжніми ЛСВ можна вважати лише значення суміжних, а не просто подібних об'єктів (метоніми): наявність у них спільних смислових компонентів зумовлена онтологічно (бо вони віддзеркалюють різні частини або сторони *одного* фрагмента дійсності незалежно від людини), а не гносеологічно (метафори подають власне людське сприйняття субстанційно окремих предметів). Поділ на метоніми та метафори, як нам здається, є продовженням дихотомії «тотожне – схоже»: за Н. Д. Арутюновою, «Схожість – це відношення між різними об'єктами; тотожність – це відношення об'єкта до самого себе, точніше, між різними

«явищами» одного об'єкта» [12, с. 7, 8], «Схожість ґрунтується на спільності ознак, тотожність – на спільності субстанції». Справді, номінуючи суміжні, ієрархічно розташовані явища, наприклад, «вогнепальну зброю різних конструкцій, що вражає противника з великої відстані», «рід військ, основним озброєнням яких є така зброя» та «науку про вогнепальну зброю та її застосування в бою», метоніми стосуються одного об'єкта, а саме – *артилерії* [ВТССУМ]. Описуючи механізм постання метонімів, маємо зазначити, що концептуальне, а отже, й лінгвальне віддзеркалення цього об'єкта певний час (до виникнення потреби подрібнити цей фрагмент дійсності) зберігає цільність, а тоді розгалужується (завважте – *розгалужується*, а не об'єднується з іншими, як то відбувається внаслідок метафоризації) на окремі смислові компоненти – метоніми.

Зважаючи все це, ми переконуємося, що кваліфікувати терміни треба саме на функціональній підставі, бо критерій змістової відмінності між термінами й загальноновживаними словами, на нашу думку, не основний і недостатній (взагалі, як різняться терміни й загальноновживані слова поза тим, що перші номінують спеціальні, а другі – побутові поняття?): «Побутові поняття в принципі однорідні з абстрактними поняттями науки і відрізняються від них тільки допустом, апроксимацією, ступенем наближення» [13, с. 39], себто кількісними (такими, що не впливають на сутність предметів) параметрами. Поділ термінів та загальноновживаних лексем у плані змісту має в підставах відмінність комунікативних завдань: схопити об'єктивну особливість (специфічну й істотну ознаку) предмета для всебічного його пізнання – для термінів, а чи зафіксувати виразний, хоча, можливо, випадковий, фрагмент суб'єктивного сприйняття для оперування номінованими предметами в побуті – для слів загальної мови. Отже, проекція об'єктивності й суб'єктивності на семантику термінів та загальноновживаних слів (відповідно) є релевантною і навіть більше – визначальною для цих шарів національної мови (так само, як, приміром, комунікативне завдання архаїзації визначає вживання відповідної лексики – архаїзмів та історизмів – і її семантичні особливості). Але, зрозуміло, множинність комунікативних завдань і функціональних стилів мови не порушують її лексичної цілості. Отже, нема підстав відокремлювати термінологію від загальної лексичної системи мови певної нації: національна мова вміщує стилістично нейтральну й забарвлену лексику різного походження, застосування й поширення.

Тепер, за логікою розгортання дослідження, ми маємо з'ясувати, чи входить термінологія тільки до складу національної, а чи й літературної мови. Приписуючи літературній мові такі особливості, як-от 1) обробленість, упорядкованість; 2) нормативність, кодифікованість; 3) стабільність; 4) обов'язковість для всіх носіїв певної мови; 5) універсальність, Б. Головін виявляє ці особливості й у термінології, що дозволяє йому кваліфікувати її як складник літературної мови. Але наші сумніви в обов'язковості літературної мови, а термінології – і поготів, не дозволяють так зробити: обов'язковість – ознака *мови загального вжитку*, але, на нашу думку, тільки частина літературної мови (разом із елементами просторіччя на кшталт одиниць *дуна, розбори, фігня* та відомими поза властивими їм сферами функціонування діалектизмами: приміром, *бриндза, ватра, мавка* тощо) складає загальноновживаний лексичний фонд – інакше не було би смислу їх певним чином протиставляти й розрізняти. Вважаємо, нам непотрібно доводити, що не всі носії української мови вживають, якщо взагалі знають, літературні слова *дзитарі, нестоці, розмай* або нетермінологічні значення слів *висновок, значущий, чинник*, а «термінології окремих галузей знання, – за словами самого Б. Головіна, – зрозумілі лише фахівцям» [14, с. 10]. Отже, якщо вийняти вимогу облігаторності зі списку властивостей літературної мови, як ми щойно зробили, термінологія, будучи лексикою обмеженого вжитку, органічно ввійде до складу літературної мови як лексичне ядро однієї з її функціональних підсистем.

Необов'язкові для всіх носіїв певної мови, терміни, так само, як і деякі інші слова літературної мови, подеколи проникають, відповідно змінюючи значення, у загальноновживаний мовний фонд, що свідчить про збільшення ваги діяльнісних чинників комунікації людини (маємо на увазі технологізацію життя й пов'язане з нею прагнення людини будь-що опанувати певний фах, а також, як наслідок, її тяжіння до точності, обґрунтованості й повноти інформації) і доводить коли не трудове походження мови, то принаймні її соціальну природу: людина говорить про те, чим

живе. Загальноживана мова, важлива для порозуміння в уже не багатовимірному, а роздрібненому світі, являє собою лексичне ядро в сієї системи національної мови як засобу спілкування, а прониклі в неї терміни, відповідно, ядром усієї мови спеціального вжитку (цей факт є підтвердженням релевантності поділу термінології на загальнонаукову /власне ядро/, міжнаукову /перехідна зона/ та галузеву /периферія/).

Зрозуміло, що термінологія обслуговує спеціальну професійну комунікацію поряд із номенклатурою, професіоналізмами й загальноживаними одиницями – ці мовні засоби складають одну зі сторін функціонального стилю мови науки, техніки, виробництва та управління: друга його сторона – сітка відношень між цими вербальними засобами, яка пов'язує та модифікує їх відповідно до сфери використання та мети висловлювання. Маючи на увазі цей та інші, уже описані факти, ми вважаємо безпідставним питання: «<...> чи є термін словом (читай – лексичною одиницею), а чи тільки функцією слова? Або інакше: чи складають терміни окремий шар (розряд) у лексичній системі мови», якщо будь-яке слово може правити за термін, і чи в такому разі можна «<...> казати про ознаки терміна як лексичної одиниці й <...> окреслити коло лексичних одиниць, що належать тільки до термінів, і на цій підставі створювати словники термінів і т.ін.» [15, с. 28]. Розуміючи мову як динамічно-статичний і відносно самостійний суспільно значущий засіб спілкування людини, спрямований на свідоме й цілеспрямоване перетворення дійсності, ми вважаємо термін *особливим словом* остільки, оскільки він виконує *особливу функцію*, яка дозволяє співвіднести його з усіма одиницями словника певної мови, але й певною мірою протиставити всім іншим словам (діалектизм прив'язаний до ареалу чи соціального шару, історизм – до певної доби, розмовне слово – до ситуації мовлення.., термін – ні). Ці погляди не дають нам підстав бути згодними з гіпотезою, яка, зважаючи на численні випадки термінологізації слів та деякі спільні ознаки звичайного слова та спеціального, лексичну одиницю певної людської мови пропонує вважати субстратом терміна. По-перше, у мові нема лексичної одиниці *як такої* – вона завжди частина певної більшої цілості, а отже, одиниця неодмінно *якась*: тому, на нашу думку, некоректно протиставляти лексичну одиницю та термін – ці категорії співвідносяться як інваріант, або ідеалізація, і варіант, у якому вона матеріалізується, виявляє себе; тому радше навпаки – термін, разом із іншими словами, є базою, на якій, унаслідок елімінації визначальних ознак конкретних різновидів слів, постає лексична одиниця як мисленнєвий конструкт. По-друге, мова засвідчує дедалі більше випадків такого семантичного варіювання, за якого від термінологічного значення відгалужується нетермінологічне (*бомба, графіті, тайм-аут*), що суперечить розглядуваній гіпотезі, бо виходить, що ці терміни не тільки не мають смислового субстрату певної мови (бо вони запозичені з іншої), а й навпаки – самі правлять за «субстрат» для нетермінів.

Хай там як, ми вважаємо думку, яку чи не найточніше висловив уже згадуваний науковець, В. Лейчик, – «<...> терміни пов'язані не з поняттями взагалі, а з такими поняттями певної теорії чи концепції, що відбивають рівень знання в певний період <...>» [16, с. 22], – вельми помічною для визначення сутності терміна, дарма що ненаукова система понять також формується внаслідок застосування теорії – сукупності поглядів (звичайно, наївних), званої картиною світу. А, як стверджував відомий теоретик науки, сповідник «епістемологічного анархізму» Поль Фейерабенд, нема значення, якою теорією послуговуватись: історія науки дає багато прикладів евристичної цінності позірно ненаукових поглядів (згадаймо внесок науковців-католиків, неотомістів, до сучасної фізики й астрономії), так що байдуже, яку систему пояснення фактів уживати, а крім того – існує досить доказів правдивості поглядів, що їх до певного часу вважали нераціональними й навіть безглуздими (чи не найбільший із них – смерть Галілея на вогні). Визнаючи інші, діалектико-матеріалістичні, методологічні принципи, інший дослідник термінології, Б. Головін стверджує: «неправильно думати, що терміни з'являються тільки тоді, коли починає розвиватись наука, теоретичне знання» [17, с. 5]. Ця думка походить із марксистського твердження про надважливість праці в розвитку людства, мовляв, перші терміни з'явилися в мові ремісників ще за донаукових часів.

Уважаючи, що головна відмінність між загальноживаною й іншою неспеціальною лексикою та, власне, термінами – цілеспрямованість, свідомість пізнання, яка визначає сутнісні смислові

особливості термінології (приміром, відносна об'єктивність змістової сторони терміна як реалізація ідеалу /принципу/ об'єктивності пізнання), ми об'єднуємо обидва погляди на співвідношення термінології та відповідної теорії: мова спеціального вжитку, зокрема термінолексика, з'являється тоді, коли людина усвідомлює потребу пізнавати й трансформувати навколишню дійсність. Власне, тому «терміни» професійної діяльності цікаві нам лише остільки, оскільки вони можуть бути чи стати елементами наукового (а отже, цілеспрямованого) *пізнання*: ми не згодні з тими дослідниками, які визнають звороти на кшталт *чорне золото, житниця Європи, Білокам'яна* тощо журналістськими термінами, вони-бо номінують потенційно нерелевантні для журналістики інших країн явища (а це заперечує об'єктивність наукового знання), крім того, стосуються не журналістики як науки, а кола об'єктів, які можуть бути предметом професійних зацікавлень журналіста (але ж коло цих предметів нескінченне, бо нескінченна сама дійсність, про яку йдеться у творах журналіста).

Висновки. Головні характеристики термінологічної одиниці впливають із особливостей самої наукової когніції та пов'язаної з нею подальшої комунікації: з одного боку, ідеї фахових науковців можуть і мають бути адекватно (читай: об'єктивно) виражені, що зумовлює такі властивості терміна, як неекспресивність, неемоційність і поняттєвість його семантики (вираження спеціального поняття), а з іншого, науковці, неодмінно будучи носіями певної природної мови, досить часто «обертають» свої теоретичні уявлення в уже використовувані в певній мові форми, а це зумовлює вторинність у плані походження деяких термінів як іще одну їхню ознаку.

На нашу думку, після з'ясування сутності терміна й природи термінологічності доцільно, спроектувавши властивості окремих спеціальних одиниць на їхні сукупності, звернутися до кваліфікації (або й розмежування – залежно від результатів аналізу) термінології та терміносистеми, і ми плануємо виконати це завдання в подальшому дослідженні.

1. Лотте Д. С. *Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики* / Д. С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961 – 158 с. 2. Винокур Г. О. *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии* / Г. О. Винокур // *Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы.* – 1939. – Т. V. Сб. статей по языковедению. – С. 3–54. 3. Лейчик В. М. *Терминоведение: предмет, методы, структура* / В. М. Лейчик – 3-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с. 4. Д'яков А. С. *Основы терминотворения: Семантические та социолінгвістичні аспекти* / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2000. – 218 с. 5. Головин Б. Н. *Лингвистические основы учения о терминах: учеб. пособие [для филол. специальностей вузов]* / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с. 6. Солнцев В. М. *Язык как системно-структурное образование* / В. М. Солнцев. – 2-е изд-е, дополн. / [отв. ред. В. Н. Ярцева] – М.: Наука, 1977. – 341 с. 7. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. *Зазначена праця.* 8. Городецкий Б. Ю. *Термины с лингвистической точки зрения* / Б. Ю. Городецкий, В. В. Раскин. // *Место терминологии в системе современных наук : научный симпозиум : тезисы докл. и сообщ.* – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 134–141. 9. Девкин В. Д. *Различное понимание вариантности* / В. Д. Девкин // *Литературная норма и вариантность.* – М.: Наука, 1981. – С. 14–16. 10. Потебня А. А. *Из записок по русской грамматике* / А. А. Потебня. – Т. IV. – вып. II. *Глагол.* – М.: Просвещение, 1977. – 406 с. 11. Солнцев В. М. *Зазначена праця.* 12. Арутюнова Н. Д. *Тождество и подобие: заметки о взаимодействии концептов* / Н. Д. Арутюнова // *Тождество и подобие. Сравнение и идентификация* / [под. ред. Н. Д. Арутюновой] – М.: Инст. языкознания АН СССР, 1990. – 226 с. 13. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. *Зазначена праця.* 14. Там само. 15. Лейчик В. М. *Зазначена праця.* 16. Там само. 17. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. *Зазначена праця.* 18. Фейерабенд П. *Против методологического принуждения* / П. Фейерабенд // *Избранные труды по методологии науки: переводы с англ. и нем. / [общ. ред. и авт. вступ. ст. И. С. Нарский]* – М.: Прогресс, 1986 – С. 125–466.